

Hemşirelik Öğrencilerinin Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik Tutumları: Belirleyiciler, Eğitimsel Yaklaşımlar Ve Öneriler

Nursing Students' Attitudes Towards Individuals With Mental Disabilities: Determinants, Educational Approaches, And Suggestions

Özet

Zihinsel engelli bireyler, sağlık sisteminde özel gereksinimlere sahip önemli bir grup olmalarına rağmen, sağlık hizmetlerine erişimde fiziksel, ekonomik, iletişimle ilgili zorluklar ve sağlık profesyonellerinin önyargılı tutumlarından kaynaklanan çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Bu bireylerle sıklıkla etkileşimde bulunan hemşirelik öğrencilerinin tutumları, sunulacak bakımın kalitesi açısından belirleyici bir unsurdur. Bu derleme çalışmasının amacı, hemşirelik öğrencilerinin zihinsel engelli bireylere yönelik tutumlarını etkileyen faktörleri incelemek, mevcut eğitsel yaklaşımları değerlendirmek ve bu alanda iyileştirmeler yapılmasına yönelik bilimsel öneriler sunmaktır. Bu derleme çalışmasında, güncel ulusal ve uluslararası literatür taranarak yayımlanmış makaleler incelenmiş ve hemşirelik öğrencilerinin zihinsel engelli bireylere yönelik tutumlarını etkileyen bireysel ve çevresel faktörler belirlenmiştir. Bu derleme çalışması kapsamında incelenen çalışmaların bulguları, hemşirelik öğrencilerinin tutumlarını etkileyen temel faktörlerin bilgi düzeyi, önceki deneyimler, eğitim içeriğinin kalitesi ve kapsamı, iletişim becerileri ile toplumsal önyargılar olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle zihinsel engelli bireylerle daha fazla deneyim kazanmış ve kapsamlı eğitim almış öğrencilerin daha olumlu ve empatik tutumlar geliştirdiği belirtilmektedir. Tutumların olumlu yönde geliştirilmesi için hemşirelik eğitim müfredatlarında zihinsel engelli bireylere yönelik kapsamlı, teorik ve pratik içeriklerin yanı sıra deneyimsel öğrenme yöntemlerine daha fazla yer verilmesi gerekmektedir. Zihinsel engelli bireylere yönelik bakım kalitesini artırmak ve kapsayıcı sağlık hizmetleri sunmak amacıyla, hemşirelik öğrencilerinin bilgi ve farkındalık düzeylerinin sistematik olarak artırılması kritik bir gerekliliktir. Eğitim programlarının bu doğrultuda yapılandırılması, geleceğin hemşirelerinin daha duyarlı ve yetkin olmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, engel, hemşirelik, öğrenci, tutum.

Arzu DİKİCİ¹

AD: [0000-0003-0077-9264](tel:0000-0003-0077-9264)

Rabia TİŞKAYA²

RT: [0000-0003-3303-1877](tel:0000-0003-3303-1877)

¹İstanbul Arel Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İstanbul

²Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği, Zonguldak

Received/Geliş Tarihi:

25/07/2025

Accepted/Kabul Tarihi:

10/09/2025

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Rabia TİŞKAYA

E-posta: rabiaoazdemirr1@gmail.com

Abstract

Although individuals with intellectual disabilities are an important group with special needs in the health system, they face various obstacles in accessing health services, resulting from physical, economic, communication-related difficulties and prejudicial attitudes of health professionals. The attitudes of nursing students who will frequently interact with these individuals are a critical determinant of the quality of care provided. The aim of this review is to examine the factors influencing nursing students' attitudes toward individuals with intellectual disabilities, to evaluate current educational approaches, and to offer scientific recommendations for improvement in this field. In this review, recent national and international literature was analyzed by examining published articles, and individual and environmental factors affecting nursing students' attitudes toward individuals with intellectual disabilities were identified. The findings of the studies examined within the scope of this review reveal that the main factors affecting the attitudes of nursing students are the level of knowledge, previous experiences, the quality and scope of the educational content, communication skills and social prejudices. It is stated that students who have gained more experience and received comprehensive education, especially with individuals with intellectual disabilities, develop more positive and empathic attitudes. To foster more favorable attitudes, nursing curricula should incorporate comprehensive theoretical and practical content as well as experiential learning methods focusing on individuals with intellectual disabilities. Enhancing nursing students' knowledge and awareness systematically is a critical requirement for improving the quality of care and delivering inclusive healthcare services. Structuring educational programs in this direction will contribute to future nurses being more sensitive and competent.

Keywords: Attitudes, disabilities, education, nursing, students.

“Bu çalışma, 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2022 Yılı 2. Dönemi kapsamında 1919B012223032 numaralı proje ile desteklenmiştir. Ayrıca, 11-12 Mayıs 2023 tarihlerinde düzenlenen 1. Uluslararası 21. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi’nde sözel bildiri olarak sunulmuştur. Bu çalışmaya desteğinden dolayı Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu’na (TÜBİTAK) teşekkür ederiz”

GİRİŞ

Engellilik, yalnızca bireyin sağlık durumuyla sınırlı olmayan; biyolojik, psikolojik, toplumsal ve çevresel faktörlerin etkileşimiyle ortaya çıkan ve fiziksel, duyuşal (örneğin görme ya da işitme kaybı), zihinsel, gelişimsel, psikososyal ve çoklu yetersizlikleri kapsayan çok boyutlu bir durum olup, günümüzde artan yaşam süreleri ve kronik hastalıkların yaygınlığı küresel ölçekte engellilik yükünün artmasına neden olmaktadır (Paden vd., 2025; WHO, 2021). Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) 2021 yılı verilerine göre, dünya genelinde bir milyardan fazla insan en az bir tür engellilikle yaşamaktadır. Bu bireylerin yaklaşık %1–3’ü ise zihinsel engellilik kategorisinde yer almaktadır (McBride vd., 2021; WHO, 2021).

Zihinsel engellilik; bireyin akıl yürütme, öğrenme ve problem çözme gibi bilişsel işlevlerinde ve sosyal yaşamda gözlemlenen davranışsal sınırlılıklar temelinde tanımlanır (APA, 2013). Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Engelliler Derneği’nin, zihinsel engelliliğin tanımı, sınıflandırması ve destek sistemleri ile ilgili raporunda (2018) zihinsel engellilik, yalnızca bilişsel sınırlılıklar ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda bireyin sosyal uyum becerileri ve günlük yaşam aktivitelerindeki yetersizliklerle de karakterize edilen karmaşık ve çok yönlü bir sağlık durumu olarak ifade edilir (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities, 2018).

Literatürde, zihinsel engelli bireylerin genel nüfusa kıyasla sağlık hizmetlerine daha sık başvurdukları, ancak fiziksel, ruhsal ve fizyolojikaçıdan daha olumsuz sağlık sonuçlarına sahip oldukları bildirilmektedir (Cashin vd., 2021; Iacono vd., 2020; Poole vd., 2020). Bu erişim engelleri, tekrarlayan hastane yatışları, komplikasyon artışı ve yüksek mortalite oranları gibi olumsuz sağlık sonuçları ile ilişkilidir (Hwang vd., 2019; Iacono vd., 2020; Trollor vd., 2017). Ayrıca,

zihinsel engelli bireyler bilişsel sınırlılıkların yanı sıra, toplum ve sağlık profesyonelleri tarafından yaygın şekilde damgalayıcı ve ayrımcılık içeren tutumlara maruz kalmakta, bu da onların gündelik yaşamda çok yönlü zorluklar deneyimlemelerine yol açmaktadır (Doody vd., 2019, 2023; Mafuba vd., 2023).

Sağlık Profesyonellerinin Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik Tutumlarının Bakım Davranışları Üzerindeki Rolü

Tutum kavramı, bireylerin insanlara, gruplara, nesnelere ya da kavramlara yönelik nispeten istikrarlı duygu, düşünce ve inanç kümelerini içeren; bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlardan oluşan çok boyutlu bir yapıdır (Bakken ve Sageng, 2016). Literatürde, tutumların bireylerin davranışlarını yönlendiren temel psikolojik belirleyiciler arasında yer aldığı, bireysel eylemlerin altında yatan önemli dinamikleri oluşturduğu vurgulanmaktadır (Albarracín vd., 2021; Luttrell ve Sawicki, 2020). Zaman içinde tutumlar, yalnızca zihinsel ve duygusal temsiller olarak kalmamakta, aynı zamanda bireylerin davranışsal eğilimlerini şekillendiren güçlü ve dönüşebilir süreçlere evrilmektedir. Bu bağlamda, bireylerin belirli bir konuya ilişkin bilgi düzeyleri onların algılarını şekillendirmekte ve olumlu bilgi ile algılar, olumlu tutumlara dönüşebilmektedir. Zihinsel engelli bireyler halihazırda sağlık hizmetlerine erişim sürecinde çok sayıda yapısal ve sosyal engelle karşı karşıya kalırken, sağlık çalışanlarının bu bireylere yönelik tutumları, onların sağlık hizmetlerinden yararlanma olanaklarını doğrudan etkileme potansiyeline sahiptir (Desroches vd., 2019; Mafuba vd., 2023). Sosyal mesafe ve damgalayıcı tutumların hemşirelerin engelli bireylerle etkileşim kurma istekliliğini azaltabileceği, bu durumun da söz konusu bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanmasını olumsuz etkileyebileceği bildirilmektedir (Warshawski, 2025). Bu durumu açıklamada en sık başvurulan teorik modellerden biri, Ajzen'in (1991) Planlanmış Davranış Teorisi (Theory of Planned Behavior)'dir. Bu teoriye göre, bireylerin bir davranışı gerçekleştirme niyeti, üç temel faktör tarafından şekillenir: Tutum (davranışa yönelik olumlu veya olumsuz değerlendirme), öznel norm (toplumsal beklenti algısı) ve algılanan davranışsal kontrol (davranışı gerçekleştirme yeterliliği algısı). Planlanmış Davranış Teorisi, tutumların davranışa dönüşmesinde sadece bilişsel değil, sosyal ve motivasyonel faktörlerin de etkili olduğunu vurgulayarak, sağlık profesyonellerinin bakım davranışlarını şekillendiren

çok katmanlı dinamikleri açıklamada güçlü bir kuramsal zemin sunar (Ajzen, 1991; Fishbein ve Ajzen, 2010).

Zihinsel engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişiminde toplumsal damgalama, ötekileştirme ve yapısal engeller önemli belirleyiciler arasında yer almaktadır (Barlev vd., 2021; Doody vd., 2019). Bu bireylerin karmaşık sağlık ihtiyaçları, sağlık hizmeti sunumunda özel bir hazırlığı zorunlu kılmaktadır (Cooper vd., 2018; Cromar-Hayes vd., 2024). Ancak sağlık bakım hizmeti sağlayıcılarının önyargılı tutumları, bakım kalitesinde ciddi eşitsizliklere neden olabilir (Desroches vd., 2019). Dünya Sağlık Örgütü (2019), zihinsel engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişimindeki önemli engellerden birinin damgalayıcı tutumlar olduğunu vurgulamaktadır. Genel sağlık hizmeti ortamlarında görev yapan hemşirelerin, zihinsel engelli bireylerin sağlık gereksinimlerine yönelik duyarlılık ve hazırlık düzeylerinin yetersiz olduğu gösterilmiştir (Desroches vd., 2022; Wilson vd., 2022). Literatür, hemşirelerin bu bireylere yönelik bilgi, farkındalık ve duyarlılık düzeylerinin sınırlı olduğunu ve bunun hizmet sunumundaki eşitsizlikleri artırdığını göstermektedir (Mafuba vd., 2023). Aynı zamanda, sağlık bakım profesyonellerinin zihinsel engellilik konusunda sınırlı bilgiye sahip olmalarının bu bireylerin bakımında yanlış anlamalara neden olduğu raporlanmıştır (Barley vd., 2021). Zihinsel engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişiminde karşılaşılan engeller ve özgün bakım gereksinimleri, sağlık profesyonellerinin yeterli bilgi, beceri ve tutuma sahip olmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, hemşirelerin bilgi, tutum ve iletişim becerilerini geliştirmesi, söz konusu bireylere yönelik kaliteli ve kapsayıcı sağlık hizmeti sunumu açısından kritik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır (Doody vd., 2023).

Hemşirelik Öğrencilerinin Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik Tutumları

Hemşirelik öğrencilerinin zihinsel engelli bireylere yönelik tutumları, bu süreçte önemli bir belirleyici olabilir (Polikandrioti vd., 2018). Rozani ve arkadaşları (2024), hemşirelik öğrencilerinin zihinsel engelli bireylere yönelik tutumlarının çok boyutlu ve karmaşık bir örüntü sergilediğini ve bu durumun sağlık hizmetlerinde kapsayıcılık düzeyini etkileyebileceğini belirtmektedir (Rozani vd., 2024). Hemşirelik öğrencilerinin kişisel deneyimleri, zihinsel engelli bireylere yönelik tutumlarının olumlu yönde şekillenmesinde etkili olurken, klinik

uygulama ve eğitim içerikleri de tutum gelişiminde belirleyici rol oynamaktadır. Özellikle zihinsel engelli bireylerle doğrudan iletişim kurma deneyimi olan hemşirelik öğrencilerinin tutumlarının daha olumlu olduğu saptanmıştır (Paden vd., 2025). Bu nedenle, zihinsel engelli bireylere yönelik olumlu tutum geliştirme süreci, hemşirelik öğrenciliği döneminden itibaren yapılandırılmalıdır. Ancak mevcut bulgular, öğrencilerin zihinsel engellilik konusundaki bilgi düzeylerinin, tutumlarının ve bakım sunmaya ilişkin hazırlıklarının büyük ölçüde yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır (Rozani vd., 2024; Warshawski, 2025). Literatürde, hemşirelik öğrencilerinin zihinsel engelli bireylere yönelik tutumlarına ilişkin farklı bulgulara rastlanmakta; öğrencilerin genel olarak olumlu tutumlara sahip oldukları, ancak örtük önyargıların da halen varlığını sürdürdüğü bildirilmektedir (Geçkil vd., 2017; Warhawski, 2024). Geçkil ve arkadaşları (2017), hemşirelik öğrencilerinin engelliliği çoğunlukla bir sosyal sorun olarak gördüklerini, ancak aynı zamanda “engelli bireylerin topluma katkısı azdır” gibi önyargılı ifadelerle de katıldıklarını raporlamaktadır (Geçkil vd., 2017).

Hemşirelik öğrencilerinin zihinsel engelli bireylere yönelik olumlu, empatik ve kapsayıcı tutumlar geliştirmeleri; birey merkezli, kaliteli bakım sunumunun ve sağlık hizmetlerinde eşitliğin sağlanmasının temelini oluşturmaktadır. Buna karşın, olumsuz tutumlar öğrencilerin bu bireylerle etkileşime girme isteğini azaltmakta, savunuculuk rollerini zayıflatmakta ve uygun sağlık hizmetine erişimi sınırlamaktadır (Polikandrioti vd., 2018). Literatürde, zihinsel engelli bireylerin bakımında genel tıbbi yaklaşımlardan farklı olarak iletişim, savunuculuk ve birey merkezli planlama becerilerinin ön planda olması gerektiği vurgulanmaktadır (Cromar-Hayes vd., 2024; Fisher vd., 2025; Paden vd., 2025). Bu becerilerin kazandırılabilmesi için hemşirelik eğitim programlarının yapısal ve uygulamalı unsurlar içermesi önerilmektedir (Disability Rights UK, 2016). Zihinsel engelli bireyler, toplumda savunmasız ve farklı bir alt grup olarak konumlandırıldıkları için sağlık personeline yönelik özel eğitim programlarının sıklıkla ihmal edildiği görülmektedir (Cashin vd., 2022). Eğitim içeriklerinde engellilik odaklı modüllerin yer alması, öğrencilerin zihinsel engelli bireylerin toplumsal katılımına yönelik insan hakları temelli bir yaklaşım geliştirmelerine katkı sağlayacaktır (Mafuba vd., 2023). Bu bağlamda hemşirelik öğrencileri, sağlık

hizmeti sunumunda yalnızca teknik bir rol değil, aynı zamanda etik ve toplumsal sorumluluk içeren görevler de üstlenmektedir (Desroches vd., 2019; Pelleboer-Gunnink vd., 2017). Tutumların kalıcılığı ve değişime açıklığı, bireylerin sosyal öğrenme deneyimleri ve kişisel değerleriyle şekillendiği için, hemşirelik eğitiminde tutumların bilişsel ve duygusal bileşenlerini hedefleyen programların geliştirilmesi önerilmektedir (Luttrell ve Sawicki, 2020).

Hemşirelik Öğrencilerinin Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik Tutumlarının Belirleyicileri

Dünya Sağlık Örgütü (2019), zihinsel engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişimindeki en büyük engellerden birinin damgalayıcı tutumlar olduğunu vurgulamaktadır. Literatürde, hemşirelik öğrencilerinin engelli bireylerin bakımına yönelik olumsuz tutumlarının engelli bireylerle çalışma isteksizliğine neden olduğu bilinmektedir (Polikandrioti vd., 2020). Benzer şekilde, zihinsel engelli bireylerin sağlık eşitsizliklerine maruz kaldığı belirtilirken bu maruziyetin başlıca nedenleri arasında hemşirelik öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının yetersiz eğitimi, yetersiz iletişim becerileri ve olumsuz tutumları yer almaktadır (Alshammari vd., 2018; Anyinam vd., 2019; Lyon ve Houser, 2018; Polikandrioti vd., 2020). Ancak dünyada zihinsel engelli bireylerin bakımı ve bu bireylere yönelik olarak hemşirelik öğrencilerinin olumlu tutum geliştirmesini sağlayan ders içeriklerinin dahil edilmesi gerektiği giderek artan bir ilgi görmektedir (Anyinam vd., 2019; Polikandrioti vd., 2020; Trollor vd., 2016). Collegiate Nursing Education (CCNE) tarafından akredite edilmiş hemşirelik programlarının incelendiği bir çalışmada, fakültenin %50’sinin engellilik modelleri hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığı, ancak %60’ının engelli bireylerin bakımını öğretmeye yönelik girişimlerde bulunduğu bildirilmiştir (Lyon ve Houser, 2018). Avustralya’da ise hemşirelik okullarının yarısından fazlasının, zihinsel engelli bireylerin bakımı ile ilgili bir ders içeriğine sahip olmadığı, yalnızca sadece insan haklarına ve önleyici bakım hizmetlerine yönelik minimal düzeyde değişen etik ve yasal ders konularını içerdiği belirlenmiştir (Trollor vd., 2016). Türkiye’de hemşirelik eğitim müfredatı incelendiğinde zihinsel engellilik ile ilgili konuların belirli derslerde işlendiği ancak bu konuya geniş bir zaman ayrılmadığı görülmektedir. Türk hemşirelik okullarının müfredat içeriklerinin incelendiği bir çalışmada, değerlendirilen 31 programın %52’sinde (n=16)

derslerde zihinsel engelli bireylerin bakımına yönelik herhangi bir içeriğin bulunmadığı belirlenmiştir. Bu durum hemşirelik öğrencilerinin zihinsel engelli bireylere yönelik tutumlarının incelenmesi gerektiğini düşündürmektedir. Aynı çalışmada, değerlendirmeye alınan okulların yalnızca %16'sı (n=5) zihinsel engelli bireylere yönelik önleyici sağlık hizmetleri ve insan hakları konularını kapsadığı belirtilmektedir (Geçkil vd., 2017). Türkiye'de yapılan bir çalışmada ise, engellilik yasaları ve engellilerin deneyimlerini içeren seçmeli engelli farkındalık eğitimine katılan hemşirelik öğrencilerinin, şefkat, duyarlılık ve sosyal iletişim becerilerinin artmasıyla engelli bireylere yönelik olumlu tutum geliştirdikleri belirtilmektedir (Sari vd., 2016). Literatürde, hemşirelik öğrencilerine yönelik engelli bireylere ilişkin verilen teorik ve uygulamalı eğitimin, öğrencilerin tutumlarını olumlu yönde değiştirdiği ortaya konmuştur. (Uysal vd., 2014). Bu bağlamda, hemşirelik müfredatına zihinsel engellilik konularının daha fazla entegre edilmesi, öğrencilerin bu bireylerle etkileşimlerini artırarak tutumlarını olumlu yönde geliştirmelerine katkı sağlayabilir. Zihinsel engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini artırmak, nitelikli ve birey merkezli bakım sunumunu sağlamak için hemşirelik öğrencilerinin bilgi, beceri ve özellikle tutum düzeylerinin geliştirilmesi gerekmektedir (Doody vd., 2023). Dolayısıyla, hemşirelik öğrencilerinin eğitim süreçleri kritik bir rol üstlenmektedir. Öğrencilerin zihinsel engelli bireylere yönelik tutumları; bilgi düzeyleri, önceki deneyimleri, müfredat içeriği ve kişisel inançları gibi çok sayıda faktörden etkilenmektedir (Cevheroğlu ve Kılıç, 2024; Haney ve Fisher, 2017).

Rozani ve arkadaşları(2024), hemşirelik öğrencilerinin tutumlarının çok boyutlu olduğunu ve bu tutumların sağlık hizmetlerinde kapsayıcılığı doğrudan etkilediğini ifade etmektedir. Özellikle doğrudan iletişim kurma deneyimine sahip öğrencilerin daha olumlu tutumlar sergilediği belirtilmektedir. Ancak mevcut veriler, öğrencilerin bilgi düzeylerinin ve zihinsel engelli bireylerle bakım verme hazırlıklarının çoğu zaman yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır (Rozani vd., 2024; Warshawski, 2025). Bu eksiklik, bakımda ötekileştirici yaklaşımların gelişmesine neden olabilmektedir.

Hemşirelik Öğrencilerinin Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik Tutumlarını Geliştirmeye Yönelik Eğitimsel Yaklaşımlar

Zihinsel engelli bireylerin bakımında hemşirelik öğrencilerinin empatik, birey merkezli ve önyargılardan arınmış tutumlar geliştirmesi, sağlık hizmetlerinde kapsayıcılığın sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Literatür, bu tutumların geliştirilmesinde yalnızca bilgi aktarımının değil; yapılandırılmış eğitim stratejileri, doğrudan temas deneyimleri, yansıtıcı öğrenme ve empati geliştirme uygulamalarının entegre edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Bradbury-Jones vd., 2013; Fisher vd., 2025; Trollor vd., 2018). Ancak literatürde, mevcut müfredatların zihinsel engelli bireylere yönelik içerikler bakımından yetersiz kaldığını ve bu durumun öğrencilerde özgüven eksikliği ile iletişim zorluklarına neden olabildiğini vurgulamaktadır (Appelgren vd., 2018; Fisher vd., 2025).

Yapılandırılmış klinik deneyimlerin, öğrencilerin kaygılarını azaltarak empati, birey merkezli iletişim ve özgüven gelişimini desteklemede etkili olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Doody vd., 2020; Paden vd., 2025). Özellikle rehberli doğrudan temasın, öğrencilerin zihinsel engelli bireylere yönelik olumlu tutumlar geliştirmelerini kolaylaştırdığı görülmektedir (Haney ve Fisher, 2017; Rozani vd., 2024). Warshawski (2025), öğrencilerin bilgi düzeylerinin bakım sağlama konusundaki hazırlık düzeylerini anlamlı biçimde yordadığını belirtmektedir. Bu bağlamda, müfredata dahil edilen özel eğitim modülleri, empatik ve kapsayıcı tutum gelişimini destekleyecek şekilde tasarlanmalıdır. Özkan ve arkadaşlarının (2020) yaptığı çalışmada, zihinsel engelli çocuklarla çalışan öğrencilerin zihinsel engelli bireylere yönelik önyargılı tutumlarında azalma ve empati becerilerinde artma olduğu belirtilmektedir. Eğitim düzeyi ve kişisel deneyime sahip olmak, engelli bireylere yönelik olumlu tutum geliştirme konusunda etkilidir (Anyinam vd., 2019). Hemşirelik gibi uygulamalı eğitimlerin, öğrencilerin zihinsel engelli bireylerle olan etkileşimlerini artırarak öğrencilerin zihinsel engelli bireylerle empatik ve destekleyici iletişim kurma becerilerini geliştirdiği düşünülmektedir. McBride ve arkadaşları (2021), hemşirelik eğitiminde etik karar verme ve profesyonel liderlik gelişiminin önemine dikkat çekmektedir. Liderlik becerileri, öğrencilerin önyargılarını dönüştürmesinde ve sağlık hizmetlerinde savunucu roller üstlenmesinde temel bir rol oynamaktadır. Doğrudan klinik deneyimler, öğrencilerin tutumlarının dönüşümünde güçlü bir araç olarak öne çıkmaktadır (Appelgren vd., 2018). Paden ve arkadaşlarının (2025) bulguları, öğrencilerin süreç içinde empati, özgüven ve iletişim becerilerinde

anlamli gelişmeler yaşadığını göstermektedir. Bu deneyimler, yalnızca bilgi düzeyini artırmakla kalmayıp, öğrencilerin profesyonel yaklaşımlarını da derinleştirmektedir. Kazanowski ve arkadaşları (2024), öğrencilerin zihinsel engelli bireylerle klinik ve eğitim ortamlarında etkileşim sonrasında profesyonel bağlantılarda daha yapılandırılmış ilişkiler kurabildiklerini; ancak kişisel düzeyde sosyal mesafe eğilimlerinin, toplumsal önyargılar ve bireysel inançların etkisiyle daha dirençli olduğunu bildirmektedir. Bu bulgu, hemşirelik eğitiminde yalnızca mesleki yeterliklerin geliştirilmesinin değil, aynı zamanda toplumsal önyargılar ve bireysel inançlardan kaynaklanan kişisel mesafe eğilimlerinin azaltılmasına yönelik eğitimsel düzenlemelerin de gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Hemşirelik Öğrencilerinin Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik Tutumlarını Geliştirmeye Yönelik Öneriler

Zihinsel engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişiminde karşılaştıkları yapısal ve tutumsal engeller, yalnızca hizmet sunumunda değil, sağlık hakkına erişimde de ciddi eşişsizliklere yol açmaktadır. Hemşirelik öğrencileri, bu bireylerle gelecekte doğrudan çalışacak profesyoneller olarak, yalnızca bilgiyle değil, aynı zamanda empati, etik duyarlılık ve birey merkezli yaklaşımlarla donatılmalıdır.

Bu derlemede ulaşılan bulgular, hemşirelik eğitiminde mevcut içeriklerin zihinsel engelli bireylerin özgün gereksinimlerini karşılamada yetersiz kalabildiğini ve öğrencilerin sıklıkla önyargılar, kaygılar ve iletişim yetersizlikleriyle süreci deneyimlediğini göstermektedir. Bu noktada, salt kuramsal bilgilerin aktarımı yeterli değildir. Eğitimin empati geliştiren, sorgulayıcı, yansıtıcı ve deneyime dayalı bir yapıda yeniden kurgulanması gerekmektedir. Eğitim programları, öğrencilerin zihinsel engelli bireylere yönelik tutumlarını çok boyutlu olarak ele almalı; onların yalnızca profesyonel değil, kişisel düzeyde de farkındalık kazanmalarını sağlayacak yöntemleri içermelidir. Klinik uygulamalar, simülasyonlar, rehberlik temelli temaslar ve yapılandırılmış yansıtıcı etkinlikler, öğrencilerin önyargılarını fark etmelerine ve dönüştörmelerine olanak tanıyacaktır. Ayrıca, hemşirelik eğitimi yalnızca bilgi ve beceri kazandırmakla kalmamalı; öğrencilerin toplumsal adalet, eşişlik ve insan haklarına dayalı bir bakım anlayışını içselleştirmelerini de hedeflemelidir. Bu

doğrultuda liderlik, etik karar verme ve savunuculuk becerilerini destekleyen içeriklerin entegre edilmesi, geleceğin hemşirelerinin kapsayıcı sağlık hizmetlerinin inşasında etkin roller üstlenmelerine katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, hemşirelik öğrencilerinin zihinsel engelli bireylere yönelik tutumlarını dönüştörmeye yönelik eğitimsel yaklaşımlar; bireyin yalnızca hasta değil, hak sahibi bir birey olarak görölmesini esas almalı ve bu anlayışı güçlendirecek bütöncöl stratejilerle desteklenmelidir.

Kaynaklar

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)

Albarracín, D., Johnson, B. T., Fishbein, M., ve Muellerleile, P. A. (2021). Attitudes, habits and behavior change. *Annual Review of Psychology*, 72, 183–206.

American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (2021). *Intellectual Disability: Definition, Diagnosis, Classification, and Systems of Supports* (12th ed.). AAIDD. Erişim adresi: [https://www.aaidd.org/docs/default-source/default-document-library/definition-diagnosis-classification-and-systems-of-supports-\(12e\).pdf](https://www.aaidd.org/docs/default-source/default-document-library/definition-diagnosis-classification-and-systems-of-supports-(12e).pdf)

American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.). Arlington, VA: American Psychiatric Association.

Anyinam, C. K., Coffey, S., ve Da Silva, C. (2019). Integrating critical disability perspectives in nursing education. *Journal of Nursing Education and Practice*, 9(9). <https://doi.org/10.5430/jnep.v9n9p63>

Bakken, T. L., ve Sageng, H. (2016). Mental Health Nursing of Adults With Intellectual Disabilities and Mental Illness: A Review of Empirical Studies 1994-2013. *Archives of Psychiatric Nursing*, 30(2), 286–291. <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2015.08.006>

Barlev L, Pur Y ve Bachar Y. (2021). Facts and Figures – People with Disabilities in Israel 2021. Myers JDC Brookdale Institute & JDC Israel Unlimited.

Bradbury-Jones, C., Rattray, J., Jones, M., ve Macgillivray, S. (2013). Promoting the health, safety and welfare of adults with learning disabilities in acute care settings: a structured literature review. *Journal of Clinical Nursing*, 22(11-12), 1497–1509. <https://doi.org/10.1111/jocn.12109>

Cashin, A., Pracilio, A., Buckley, T., Kersten, M., Trollor, J., Morphet, J., Howie, V., Griffin, K., ve Wilson, N. J. (2022). A survey of Registered Nurses' educational experiences and self-perceived capability to care for people with intellectual disability and/or autism spectrum disorder. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 47(3), 227–239. <https://doi.org/10.3109/13668250.2021.1967897>

Cevheroğlu S., ve Fırat Kılıç H. (2024). Determining the relationship between student nurses' compassion levels and their attitudes towards disabled individuals: Descriptive and correlational study. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences*. 16(2):421-430

Cromar-Hayes M, Lees C, Parkinson D, Deane K, ve Marshall H. (2024). The knowledge, experiences and perceptions of nursing students in caring for a patient with a learning disability: A qualitative study. *Nursing Research and Reviews*. 161-171. doi:10.2147/NRR.S456209.

Desroches, M. L., Howie, V. A., Wilson, N. J., ve Lewis, P. (2022). Nurses' attitudes and emotions toward caring for adults with intellectual disability: An international replication study. *Journal of nursing scholarship : an official publication of Sigma Theta Tau International Honor Society of Nursing*, 54(1), 117–124. <https://doi.org/10.1111/jnu.12713>

Disability Rights UK. (2016). Disability Rights UK official website. <https://www.disabilityrightsuk.org>

Doody, O., Murphy, L., ve Moloney, M. (2020). Clinical placements in intellectual disability nurse education: A scoping review. *Nurse Education Today*, 94, 104593. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2020.104593>

Doody, O., Hennessy, T., Moloney, M., Lyons, R., ve Bright, A. M. (2023). The value and contribution of intellectual disability nurses/nurses caring for people with intellectual disability in intellectual disability settings: A scoping review. *Journal of Clinical Nursing*, 32(9-10), 1993–2040. <https://doi.org/10.1111/jocn.16289>

Fishbein, M., ve Ajzen, I. (2010). Predicting and changing behavior: The reasoned action approach. Psychology Press. 16. Fisher M.J., Graff J.C., Hill C., LaMothe J., Nelson S.R., Kent K.A., Betz C.L. (2025). Innovating nursing education through partnership with individuals with intellectual and developmental disabilities. *J Nurs Educ*. 64(2):75-80.

Geçkil, E., Kaleci, E., Cingil, D., ve Hisar, F. (2017). The effect of disability empathy activity on the attitude of nursing students towards disabled people: a pilot study. *Contemporary Nurse*, 53(1), 82–93. <https://doi.org/10.1080/10376178.2017.1292143>

Gillard, S., ve Holley, J. (2014). Peer workers in mental health services: literature overview. *Advances in Psychiatric Treatment*, 20(4), 286–292. doi:10.1192/apt.bp.113.011940.

Haney M.R. ve Fisher K. (2017). Student Attitudes and Perceptions About Postsecondary Education for People with Intellectual Disabilities (Practice Brief). *Journal of Postsecondary Education and Disability*, 30(1):97-104.

Hwang, Y. I. J., Srasuebkul, P., Foley, K. R., Arnold, S., ve Trollor, J. N. (2019). Mortality and cause of death of Australians on the autism spectrum. *Autism research : official Journal of the International Society For Autism Research*, 12(5), 806–815. <https://doi.org/10.1002/aur.2086>

Iacono, T., Bigby, C., Douglas, J., ve Spong, J. (2020). A prospective study of hospital episodes of adults with intellectual disability. *Journal of intellectual disability research : JIDR*, 64(5), 357–367. <https://doi.org/10.1111/jir.12725>

Luttrell A, Sawicki V. (2020). Attitude strength: Distinguishing predictors versus defining features. *Soc Personal Psychol Compass*, 14(8). <https://doi.org/10.1111/spc3.12555>

Lyon, L., ve Houser, R. (2018). Nurse educator attitudes toward people with disabilities. *Nursing Education Perspectives*, 39(3), 151–155. <https://doi.org/10.1097/NNE.0000000000000712>

Mafuba, K., Kiernan, J., Kudita, C., Chapman, H. M., Kupara, D., ve Chester, R. (2023). Understanding the contribution of intellectual disabilities nurses: Paper 3 of 4 - evaluation. *Journal of Intellectual Disabilities*, 17446295231196588. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/17446295231196588>

McBride, O., Heslop, P., Glover, G., Taggart, T., Hanna-Trainor, L., Shevlin, M., ve Murphy, J. (2021). Prevalence estimation of intellectual disability using national administrative and household survey data: The importance of survey question specificity. *International Journal of Population Data Science*, 6(1), 1342. <https://doi.org/10.23889/ijpds.v6i1.1342>

Northway, R., Rees, S., Davies, M., ve Williams, S. (2017). Hospital passports, patient safety and person-centred care: A review of documents currently used for people with intellectual disabilities in the UK. *Journal of Clinical Nursing*, 26(23-24), 5160–5168. <https://doi.org/10.1111/jocn.14065>

Özkan, F., Uslu, N., ve Zincir, H. (2020). Effect of practices for mentally disabled children on attitudes of nursing students. *Çukurova Medical Journal*, 45(3), 851–859. <https://doi.org/10.17826/cumj.715000>

Pađen, L., Vettorazzi, R., Ravljen, M., ve Pajnič, M. (2025). Slovenian Nursing Students' Perspectives and Experiences with Nursing Care of People with Intellectual and Developmental Disabilities: A Qualitative Descriptive Study. *Healthcare (Basel, Switzerland)*, 13(1), 61. <https://doi.org/10.3390/healthcare13010061>

Pelleboer-Gunnink, H. A., Van Oorsouw, W. M. W. J., Van Weeghel, J., ve Embregts, P. J. C. M. (2017). Mainstream health professionals' stigmatising attitudes towards people with intellectual disabilities: a systematic review. *Journal Of Intellectual Disability Research*, 61(5), 411–434. <https://doi.org/10.1111/jir.12353>

Poole, C., Hill, J., Harrison, J., ve Doherty, A. (2022). Barriers and facilitators faced by individuals with intellectual disabilities and/or autism when accessing primary healthcare. *British Journal of Neuroscience Nursing*, 18(6), 268. <https://doi.org/10.12968/bjnn.2022.18.6.268>

Polikandrioti, M., Govina, O., Vasilopoulos, G., Adamakidou, T., Plakas, S., Kalmikerakis, I., Galanis, P. ve Fouka, G. (2020). Nursing Students Attitudes Towards People with Disabilities. *International Journal of Caring Sciences*, 13(1), 480.

Rozani, V., Zur-Peled, S., ve Aharon, A. A. (2024). Caring for people with intellectual disabilities: Insights from a cross-sectional study among nursing students. *Nurse Education Today*, 138, 106187. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2024.106187>

Sari, H. Y., Çitak, E. A., Uysal, N., ve Yılmaz, E. (2016). Attitudes of nursing students towards people with disabilities. *Learning Disability Practice*, 19(1). <https://doi.org/10.7748/ldp.19.1.27.s22>

Uysal, A., Albayrak, B., Koçulu, B., Kan, F., ve Aydın, T. (2014). Attitudes of nursing students toward people with disabilities. *Nurse Education Today*, 34(5), 878–884. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2013.09.001>

Trollor, J., Srasuebkul, P., Xu, H. ve Howlett, S. (2017). Cause of death and potentially avoidable deaths in Australian adults with intellectual disability using retrospective linked data. *BMJ Open*, 7, e013489. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2016-013489>

Trollor, J. N., Eagleson, C., Turner, B., Salomon, C., Cashin, A., Iacono, T., Goddard, L. ve Lennox, N. (2018). Intellectual disability content within pre-registration nursing curriculum: How is it taught?. *Nurse Education Today*, 69, 48–52. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.07.002>

Warshawski S. (2025). Nursing students' perceived knowledge, attitudes, and preparedness to care for people with intellectual disabilities: A mixed methods study. *Nurse Education Today*, 153, 106821. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2025.106821>

Wilson, N. J., Pracilio, A., Kersten, M., Morphet, J., Buckely, T., Trollor, J. N., Griffin, K., Bryce, J., ve Cashin, A. (2022). Registered nurses' awareness and implementation of reasonable adjustments for people with intellectual disability and/or autism. *Journal Of Advanced Nursing*, 78(8), 2426–2435. <https://doi.org/10.1111/jan.15171>

World Health Organization (WHO) (2021). Disability. Retrieved from https://www.who.int/health-topics/disability#tab=tab_1